

Saksnr: 2019/134-1
Saksbehandlar: Aina Haugstad

Saksframlegg**Saksgang**

Utval	Utv.saksnr.	Møtedato
Fylkesutvalet		03.12.2019
Fylkestinget		17.12.2019

Folkehelseoversikt for Vestland 2019-2023**Forslag til innstilling**

Fylkestinget tek «Vestland - folkehelseoversikt 2019-2023» til orientering.

Samandrag

Folkehelseoversikta skal utarbeidast kvart fjerde år, og skal vere eit kunnskapsgrunnlag for regional planstrategi. Folkehelseoversikta gjeld for Vestland fylke, og har blitt utarbeidd i samarbeid mellom Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommuner. Folkehelseoversikta er eit administrativt dokument som bygger på faglege vurderingar. Den blir difor lagt fram som orienteringssak.

Hovudfunna frå folkehelseoversikta blir i denne saka presenterte gjennom ei kort oppsummering av fire drøftingskapittel. I tillegg består folkehelseoversikta av ein oppsummert statistikkdel. For utfyllande bakgrunnsmateriale blir det vist til rapporten «Vestland – statistikk og utviklingstrekk» som vart laga som del av eit forarbeid til folkehelseoversikta.

Rune Haugsdal
prosjektleder

Paal Fosdal
påtroppande fylkesdirektør for
avdeling for strategisk utvikling og
digitalisering

Saksframlegget er godkjent elektronisk og har difor inga handskriven underskrift.

Vedlegg
1 Vestland_Folkehelseoversikt 2019-2023

Saksutgreiing

Innleiing

Etter folkehelselova § 21, andre ledd skal fylkeskommunen kvart fjerde år utarbeide ei skriftleg oversikt over fylket sine folkehelseutfordringar. Føremålet med oversikta er å legge til rette for eit kunnskapsbasert og systematisk folkehelsearbeid som sikrar at arbeidet går føre seg planmessig og ikkje tilfeldig. I tråd med desse krava har Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommunar i samarbeid utarbeidd oversikt over folkehelsestilstanden i nye Vestland fylke.

Folkehelsearbeidet er tverrfagleg og vedkjem dei fleste av fylkeskommunen sine virkeområde. Folkehelseoversikta er derfor eit viktig kunnskapsgrunnlag for Vestland den kommande fireårsperioden. Det er krav om at folkehelseoversikta skal gjere faglege vurderingar av utviklingstrekk – uavhengig av økonomiske og politiske prioriteringar. Dette er årsaka til at oversikta blir presentert som ei orienteringssak og ikkje ei vedtakssak.

Folkehelseoversikta skal, jamfør Folkehelselova §21, inngå som grunnlag for arbeidet med fylkeskommunen sin planstrategi. For Vestland har det også blitt utarbeidd eit eige utfordringsnotat – «Vestland – utfordringar for fylket og for regionane». For å effektivisere arbeidet og for å gjere synleg at det for Vestland er valt to måtar å skildre utfordringar på, vart det utarbeidd eit felles statistikkgrunnlag for desse to produkta – «Vestland – statistikk og utviklingstrekk 2019». Utvalet av statistikk til denne rapporten er gjort på ein slik måte at krava i «Forskrift om oversikt over folkehelsen» er teke i vare. For å støtte ønske og behov for utfordringsnotatet «Vestland – utfordringar for fylket og for regionane» inneheld statistikkgrunnlaget eit breiare perspektiv på naturressursar, miljø og klima enn det som er kravet for folkehelseoversikt. Effekten av denne samanslåinga har vore eit meir omfattande kunnskapsgrunnlag til både utfordringsnotat og folkehelseoversikt. Trugslar knytt til klima- og miljøforandringar har kome tydelegare fram som ei utfordring i folkehelseoversikta, medan utfordringar knytt til oppvekst og økonomisk ulikskap truleg har kome tydelegare fram i utfordringsnotatet som ein følge av dette.

Bakgrunn for saka

Hausten 2018 blei det utarbeidd eit kunnskapsgrunnlag, «Vestland - Statistikk og utviklingstrekk». Dette var eit felles arbeid mellom Hordaland og Sogn og Fjordane – utarbeidd med omsyn til både folkehelseoversikt og for rapporten «Vestland - Utfordringar for fylket og for regionane».

Våren 2018 og våren 2019 gjennomførte høvesvis Hordaland og Sogn og Fjordane kvar si større folkehelseundersøking som gjekk ut til den vaksne befolkning. Resultat frå desse undersøkingane er nytta som kunnskapsgrunnlag i «Vestland - Statistikk og utviklingstrekk» og i rapporten «Vestland - Utfordringar for fylket og for regionane».

Desse kunnskapskjeldene har vore viktige utgangspunkt for vurderingane som er gjort i folkehelseoversikta. I tillegg bygger den på innspel frå administrasjonane i begge fylka, eksterne samarbeidsråd for folkehelse i begge fylka, samt dei regionale dialogmøta som vart gjennomførte i fem regionar våren 2019. Oversikta er eit resultat av folkehelsefaglege vurderingar og, i tråd med krava, er drøftingane ikkje styrt av politiske eller økonomiske omsyn.

Hovudfunn frå folkehelseoversikta

Det er ei tett kopling mellom FN's berekraftsmål og folkehelsearbeidet. Noreg har forplikta seg til å arbeide for å nå desse måla. Denne innsatsen er ikkje i strid, men i tråd, med krava som ligg i Folkehelselova. Denne gangen er folkehelseoversikta presentert på ein måte som gjer denne koplinga synleg. Alle berekraftmåla er i større eller mindre grad relevante for arbeidet med folkehelse. Men det er særskilt

dimensjonen knytt til sosial berekraft som er trekt fram i denne oversikta og som blir presentert i denne saka. Her er koplingane svært tette.

Ei utfordring med å presentere folkehelse og folkehelseoversikt, er at folkehelse vedgår «alt». Det kan gjere det vanskeleg å gjere utfordringsbiletet synleg. For å bryte ned kva sosial berekraft dreier seg om, sett ut frå eit folkehelseperspektiv, bygger oversikta på ein modell utarbeidd ved OsloMet. Denne presenterer fire nivå, eller dimensjonar, som har blitt brukt som kapittelinnending i rapporten, fordi dei på en god måte avgrensar kvart tema. Med modellen som utgangspunkt, meiner fylkesrådmannen at ein her har funne fram til ein presentasjonsmåte som drøftar tema og utfordringsbilete, framfor enkeltfunn og enkeltfag. Dette blir vurdert som ein styrke.

Livsvilkår

Helse og trivsel er i snitt høgt i Vestland. Snittet skjuler skilnader og vi ser klåre trender i fylket der det er samheng mellom økonomi og ei rekkje forhold, som trivsel, oppleving av støy, sosial støtte, tryggleik og einsemd. Jo høgare inntekt, dess fleire positive opplevingar knytt til eiga helse, liv og nærmiljø. Også individuelle levevaner er tett knytt til økonomi – jo betre økonomi, dess sunnare kosthald og meir fysisk aktivitet. Ungdom som veks opp i hushald med låg inntekt deltek mindre i organisert aktivitet, eksperimenterar meir med alkohol og hasj, et sjeldnare frukost, flyttar oftare, enn ungdom som veks opp i hushald med høgare inntekt.

Vi ser ei negativ utvikling i den psykiske helsa til folk i Vestland, særskilt hos unge. Dette er synleg målt etter mobbing, einsemd og trivsel. Det er skilnad mellom kjønna og spesielt jentene ser ut til å ha fått det tyngre psykisk.

Ein av fire i Vestland fullfører ikkje vidaregåande skule etter fem år. Gjennomføring av vidaregåande skule er ein svært viktig faktor for framtidig sysselsetting, inntekt og helse for den enkelte.

Arenaer i kvardagslivet

Vestland har god barnehagedekning og relativt høg deltaking hos barn med innvandrarakgrunn. I skulen ser vi systematiske kjønsskilnader i jenter sin favør når det gjeld skuleprestasjonar, fullføring av vidaregåande skule og i prosentdel med høgare utdanning. Jamført med landet er lese- og rekneferdigheitene i Vestland svake og har vore det over tid. Skuleprestasjonar i grunnskulen er den enkeltfaktoren som har vist seg å ha størst direkte innverknad på om elevar fullfører vidaregåande skule, eller ikkje.

Dei fleste i Vestland trivst på arbeidsplassen, men delen er lågare enn nivået nasjonalt. Vi ser samheng mellom trivsel på arbeidsplassen og trivsel elles i livet. Varierte og desentraliserte arbeidsplassar er bra for alle, men særskilt for grupper som vi ser stiller svakare på arbeidsmarknaden – lågt utdannina, eineforsørgarar, innvandrarakgrunn og folk med nedsett funksjonsevne.

Kvalitetar i lokalsamfunnet

I ulike delar av Vestland er det venta sterk fråflytting og sterk sentralisering. Det er venta at 80% av befolkninga vil bu i 12 kommunar i 2040. Dermed vil 20% av befolkninga bu i 31 kommunar. I fortettingsområda kan press på areal få konsekvensar for gode møteplassar, grøntområde og naturmangfald. I fråflyttingstruga område er det bekymring for å miste skular, arbeidskraft og at kollektivtilbodet blir svekka. Begge utviklingstrekk kan vere krevjande å handtere og kan gjere seg utslag i auka sosial ulikskap i helse. God planlegging, som tek høgde for å bygge for framtidens befolkning og å motverke sosial ulikskap, vil bli viktig i Vestland i åra som kjem.

Det er liten skilnad mellom kvar folk bur i Vestland og i kva grad dei trivst i nærmiljøet. Imidlertid ser vi at unge i alderen 18-29 år trivst i mindre grad enn andre.

Økonomiske, sosiale og miljømessige vilkår

Vestland har høg valdeltaking samanlikna med landet. Dette er ein ressurs for fylket og kan sjåast som eit teikn på at folk opplever at dei kan påverke sine livsvilkår og at det er tillit i samfunnet. Tillit er grunnleggjande for deltaking og for velfungerande samfunnsinstitusjonar.

Det blir fleire eldre - i landet og i Vestland. Ei frisk, eldre befolkning er ein ressurs for samfunnet, for nærmiljøet og for familiar. Det er likevel trong for ein balanse mellom generasjonane for å trygge velferdssystemet. I mange kommunar i Vestland er det venta at over 20% av befolkninga vil ha passert pensjonsalder i 2040. I nokre kommunar er delen venta å vere 30%. I fleire av desse kommunane er det og venta fråflytting. Parallelt med at det blir fleire eldre, går fruktbarheita ned; befolkningsdelen under 15 år er jamt nedgåande. Det er også venta lågare innvandring til Noreg og Vestland i åra som kjem.

Skilnadene i inntekt aukar i Noreg og har gjort det over tid. Det har vore større auke i formuane til dei rikaste. Samstundes har det vore auke i del hushald som lever i vedvarande fattigdom. Særskilt einslege forsørgarar og barn som veks opp i hushald med låg inntekt har auka. Ulikskapen er størst blant familiare med dei yngste barna. Det er urovekkande at ulikskapen aukar, det har blitt vist samanhengar mellom inntektsulikskap og økonomisk stabilitet, sosiale relasjonar og demokrati.

Oppfølging

Jamfør lovkrava bør drøfting av folkehelseutfordringane inngå som del av regional planstrategi.

Folkehelseoversikta skal også nyttast til å identifisere felles innsatsområde for folkehelsearbeidet i Vestland fylkeskommune. Fylkeskommunen sitt ansvar for folkehelse er tverrsektorielt og tverretatleg. Oversikta, saman med tilhøyrande kunnskapsgrunnlag, er derfor relevant for ein stor del av fylkeskommunen sine oppgåver. Folkehelseoversikta skal utarbeidast kvart fjerde år og den bør dermed kunne vere eit relevant kunnskapsgrunnlag for utforming av planar og tiltak den inneverande fireårsperioden.

Vurderingar og verknader

Økonomi: Ingen umiddelbar verknad, men kan påverke framtidige prioriteringar.

Klima: Konsekvensar av klimaendringar er eit tema i rapporten og den er slik sett eit kunnskapsgrunnlag. Ingen negative effektar på klima.

Folkehelse: Kunnskapsgrunnlag for folkehelse i inneverande fireårsperiode og kan bli førande for prioriteringar innan folkehelse i Vestland

Regional planstrategi: Kunnskapsgrunnlag til regional planstrategi. Skal inngå som grunnlag for strategien, ei drøfting av utfordringar identifisert i folkehelseoversikta bør inngå i regional planstrategi (Jamfør Folkehelselova §21).